

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ ТА ЇЇ КОМПОНЕНТНОЇ СТРУКТУРИ

А Досліджується один із елементів педагогічної майстерності – педагогічна техніка. Висвітлені погляди різних науковців щодо змісту поняття «педагогічна техніка». Визначена компонентна структура досліджуваної дефініції.

Ключові слова: педагогічна техніка, педагогічна майстерність, зовнішня та внутрішня техніки.

Актуальність проблеми вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога обумовлена соціальними запитами суспільства у кваліфікованих фахівцях, у гармонійно розвиненій і вихованій особистості. Навчально-виховний процес – це система неповторних унікальних за своєю природою педагогічних ситуацій, які неперервно змінюються і вимагають високого рівня педагогічної майстерності, гнучкої, винахідливої, інтенсивної педагогічної діяльності.

Педагогічна техніка відбиває рівень майстерності педагога. Від того, як і якими прийомами навчання і виховання він володіє, залежить ступінь розвитку суб'єктів навчання та виховання. Педагогічна техніка – найважливіша складова педагогічної майстерності. Оволодіти професією педагога – означає не тільки вивчити й засвоїти теорію, зміст роботи, але й опанувати педагогічною технікою. Тому важливим питанням вищої школи є вивчення різних аспектів педагогічної техніки майбутнього педагога: сутності, компонентної структури, педагогічних умов і шляхів формування та розвитку цієї дефініції.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу наукових досліджень уточнити зміст поняття «педагогічна техніка». Враховуючи результати педагогічних досліджень щодо визначення структури педагогічної техніки конкретизувати компонентні складники зовнішньої та внутрішньої техніки педагога.

Різним аспектам дослідження педагогічної техніки присвячені праці багатьох педагогів: Ю. Азарова, Є. Барбіної, М. Вовковінського, Н. Дем'яненко, І. Зязюна, В. Кан-Калика, А. Макаренка, Б. Мітюкова, А. Мудрика, В. Семиченко, І. Синиці, Н. Тарасевич, І. Юсупова та ін.

Відомий український педагог А. Макаренко одним із перших звернув увагу на те, що педагогу треба вміти керувати своїм настроєм, стилем і тоном спілкування, інтонацією, посмішкою, поглядом, мімікою, рухами, ходом. Іноді жест буває красномовнішим за слова, а міміка в найкоротшому доводить те, на що знадобилися б монолози. Справді, Антон Семенович неодноразово наголошував на необхідності для вчителя володіти прийомами організації власної поведінки і впливу на учня. Він увів для позначення цього явища поняття «педагогічна техніка», яке має нагадувати педагогові про необхідність дбати не лише про сутність викладацької діяльності, а й про форму

вияву своїх намірів, свого духовного потенціалу. Адже «вихованець сприймає вашу душу та ваші думки не тому, що знає, що у вас на душі робиться, а тому, що бачить вас, слухає вас» [3, с. 215].

Педагогічна техніка як сукупність професійних умінь сприяє гармонійному поєднанню внутрішнього змісту діяльності викладача і зовнішнього його вираження. Майстерність педагога виявляється в синтезі духовної культури і педагогічно доцільної зовнішньої виразності.

На думку І. Зязюна, педагогічна техніка являє собою сукупність професійних умінь, що сприяють гармонії внутрішнього змісту діяльності педагога і зовнішнього його прояву. Виходячи з цього, індивідуальна педагогічна техніка визначає специфіку методики викладання педагога.

В. Гриньова трактує педагогічну техніку як сукупність умінь і особливостей етичної поведінки педагога, заснованої на правилах і принципах етикету, що дозволяють сформувати його педагогічну культуру, яка допомагає адекватно впливати на того, хто навчається, з метою формування його як всебічно розвиненої особистості, завдяки доцільно обраним методам і формам діяльності, відповідно до особливостей конкретних об'єктивних умов [1].

На думку багатьох науковців, педагогічна техніка є складовою педагогічної майстерності педагога, її інструментальною складовою та має такі прояви:

- комплекс умінь педагога, який надає йому можливість яскраво виражати себе й успішно впливати на вихованців, досягти ефективного результату; вміння правильно та яскраво говорити; вміння володіти мімікою і пантомімікою; здатність до перевтілення, до гри, нейролінгвістичного програмування; комплекс прийомів для керування собою та впливу на учнівський колектив: уміння «бачити» себе з боку чи соціальна перцепція; мімічна та пантомімічна яскравість тощо; мовленнєві вміння; сукупність прийомів педагога, основними засобами яких є мова і невербальні засоби педагогічного спілкування; вміння управляти своїм психічним станом і підтримувати творчу емоційну напругу;

- комплекс загальнопедагогічних і психологічних умінь і навичок, що забезпечують володіння власним психофізіологічним станом, настроями, емоціями, тілом, мовою й організацією педагогічно доцільного спілкування.

Ці підходи знайшли своє відображення у дефі-

ніці, що подана у «Педагогічній енциклопедії»: «Педагогічна техніка – це комплекс знань, умінь, навичок, необхідних педагогу для того, щоб ефективно застосувати на практиці вибрані ним методи педагогічного впливу як на окремих вихованців, так і на дитячий колектив у цілому. Володіння педагогічною технікою є складовою частиною педагогічної майстерності, потребує глибоких спеціальних знань із педагогіки та психології й особливої практичної підготовки» [4, с. 258].

Нині поняття «педагогічна техніка» трактується як сукупність умінь і прийомів, що використовуються викладачем для повнішого досягнення цілей своєї діяльності та допомагають йому глибше, яскравіше, талановитіше виразити себе, домогтися оптимальних результатів у навчально-виховній роботі. Це комплекс умінь викладача, що сприяють його оптимальній і творчій поведінці та ефективній взаємодії зі студентами в будь-яких педагогічних ситуаціях [6].

Ю. Азаров стверджував, що, по-перше, розвине на педагогічна техніка допомагає педагогу глибше і яскравіше виразити себе в педагогічній діяльності, розкрити у взаємодії з учнями все краще, професійно значиме в його особистості. Досконала педагогічна техніка звільняє час і сили педагога для творчої роботи, дозволяє в процесі педагогічної взаємодії не відволікатися від спілкування з дітьми на пошуки потрібного слова або пояснення невдалої інтонації.

Оволодіння педагогічною технікою, дозволяє швидко і точно знайти потрібне слово, інтонацію, погляд, жест, а також, зберігаючи спокій і здатність до ясного мислення, аналізу у найгостріших і несподіваних педагогічних ситуаціях, і призводить до зростання задоволеності педагога своєю професійною діяльністю.

По-друге, педагогічна техніка здійснює розвивальний вплив і на якості особистості. Важлива особливість педагогічних технік полягає в тому, що всі вони носять виражений індивідуально-особистісний характер, тобто формуються на основі індивідуальних психофізіологічних особливостей педагога. Індивідуальна педагогічна техніка суттєво залежить від віку, статі, темпераменту, характеру педагога, стану здоров'я, анатомо-фізіологічних особливостей.

Так, робота над виразністю, чистотою, грамотністю дисциплінує мислення. Оволодіння прийомами саморегуляції психічної діяльності веде до розвитку емоційної рівноваженості як риси характеру тощо. Крім того, в реальній педагогічній взаємодії всі вміння педагога в галузі педагогічної техніки виявляються одночасно. А самоспостереження дає можливість успішно коректувати відбір засобів.

По-третє, у процесі оволодіння педагогічною технікою найповніше розкриваються моральні й естетичні позиції педагога, що відображають рівень загальної та професійної культури, потенціал його особистості.

Все сказане підкреслює, що педагогічна техніка

найважливіший інструмент педагога. Педагогічна техніка дає можливість використовувати психофізичний апарат викладача для досягнення бажаних педагогічних результатів. Багато педагогів витрачають свої психофізичні сили, час і здоров'я не оптимально, а наслідки їхнього впливу на свідомість вихованця нетривалі, а іноді й протилежні бажаним [1].

Науковці в педагогічній техніці виділяють дві групи компонентів. *Перша група компонентів* пов'язана, на їх думку, з умінням педагога управляти своєю поведінкою. Це забезпечується володінням педагогом своїм організмом, оптимальним управлінням емоціями, настроєм, соціально-перцептивними здібностями, яскравою технікою мови, свого суб'єктивного ставлення до тих чи інших їх дій, а також уміннями пізнавати внутрішній душевний стан тих, хто вчиться. Наприклад, з цього приводу один із класиків педагогічної майстерності І. Зязюн писав так: «Близкучий розум, кмітливість без тренуваних педагогічних умінь, інтуїтивного педагогічного бачення та передбачення, заповзятливості творчо вирішувати навчально-виховні завдання нічого не варто. Обмежений і глибоко нещасливий той педагог, хто розумом пригнічує свої почуття чи не вміє ними оперувати. Педагогічну дію треба не лише розуміти, а й пережити» [3, с. 110].

Другу групу компонентів педагогічної техніки викладачів пов'язують із їхнім умінням впливати на особистість вихованця та студентський колектив. Вона розкривається через процесуальну сторону педагогічної діяльності, зокрема, через: дидактичні; організаційні; конструктивні; комунікативні вміння; технологічні прийоми висування вимог, управління педагогічним спілкуванням тощо.

Складники першої і другої груп педагогічної техніки спрямовані на організацію внутрішнього самопочуття педагога та на вміння це почуття адекватно виявити зовні. Тому педагогічну техніку умовно поділяють на внутрішню і зовнішню відповідно до мети її використання.

Внутрішня техніка – створення внутрішнього переживання особистості, психологічне налаштування вчителя на майбутню діяльність через вплив на розум, волю і почуття [3].

Самопочуття педагога не є його особистою справою, бо його настрої відбивається і на учнях, і на колегах, і на батьках учнів. Кожне слово педагога не лише несе інформацію, а й передає ставлення до неї. Оцінка учневі за відповідь – це й вияв того, як сприймає роботу школяра педагог, що впливає на стосунки у класі, створює певну атмосферу у навчанні. Досягти оптимального внутрішнього стану у педагогічній діяльності важко, бо сама вона емоційно напружена – це робота серця і нервів, це буквально щоденна і щогодинна витрата величезних душевних сил.

Зовнішня техніка – втілення внутрішнього переживання особистості педагога в його тілесній природі: міміці, голосі, рухах, пластиці.

Елементами зовнішньої техніки педагога є вербальні (мовні) і невербальні засоби. Саме через них педагог виявляє свої наміри, саме їх «читають» і розуміють учні. Звичайно, не всі вербальні засоби рівнозначні, проте кожен із них зчитується вихованцями. Дослідження свідчать, що невербальні засоби, зокрема, жест, можуть прикути більше уваги у спілкуванні, ніж слово.

Зовнішній вигляд педагога має бути естетично виразним. Неприпустиме недбале ставлення до своєї зовнішності, але неприпустимою є й надмірна увага до неї. Головна вимога до одягу педагога – скромність та елегантність. Химерна зачіска, незвичайний фасон плаття і часті зміни кольору волосся відвертають увагу учнів. Однак учитель повинен стежити за модою, його вигляд повинен викликати позитивне ставлення учнів, хоча першим приносити моду в школу і цим привертати увагу не варто.

На думку Л. Рувинського, у зовнішній техніці можна виділити такі складові:

- техніка мови (звучність, польотність, висота, темп, тембр, дикція та артикуляція);
- засоби зовнішньої естетичної виразності (фізіологічні – зріст, хода, статура, колір шкіри, волосся, очей; функціональні – постава, візуальний контакт, дистанція, жести, міміка, пантоміміка; соціальні – зачіска, одяг, взуття, макіяж, прикраси, аксесуари);

- комунікативна техніка;
- техніка професійно-педагогічного спілкування (вміння слухати; ставити запитання; аналізувати відповідь; бути уважним, спостережливим; розуміти інших; встановлювати контакт; бачити і розуміти реакцію аудиторії; передавати своє ставлення до того, про що йдеться; зацікавити, захопити поясненням, розповіддю, повідомленням; орієнтуватися в ситуації).

Внутрішня техніка включає:

- техніку саморегуляції психофізичного самопочуття (вміння створювати необхідний настрій, знімати зайву напругу, хвилювання, долати власну нерішучість і мобілізувати себе, стримувати себе в стресових ситуаціях; здатність до перевтілення, до гри, управління своїм настроєм);

- техніку використання у професійній діяльно-

сті особливостей власних пізнавальних психічних процесів [5].

У розумінні А. Макаренка педагогічна техніка – це комплекс дій, елементів поведінки і комунікативних здібностей, які посилюють чи послаблюють характер впливу педагога на вихованців залежно від ступеня досконалості і доречності прийомів, які використовуються в конкретній ситуації. Саме тому А. Макаренко до поняття «педагогічна техніка» відносив такі елементи: вміння педагога триматися в присутності учнів, контролювати свою поведінку, використовувати свої емоційні прояви (радість, гнів); акторські здібності педагога: постановка голосу, тону, виразності мовлення; технологію покарання, заохочення, стимулювання вихованців, яка дає оптимальний ефект; естетична виразність педагога (одяг, особиста гігієна, зовнішній вигляд); уміння створення або використання ситуацій, що виникають для досягнення певних виховних цілей [6].

Висновок. Отже, педагогічна техніка – це вміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу. Це – володіння комплексом прийомів, які дають викладачу можливість глибше, яскравіше, талановитіше виявити свою позицію і досягти успіхів у навчально-виховній роботі. Поняття «педагогічна техніка» містить дві групи складників. Перша група пов'язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою, друга – з умінням впливати на особистість і колектив.

Подальші наукові розвідки можуть бути пов'язані з дослідженням розвитку педагогічної техніки у майбутніх викладачів вищої школи.

Список використаних джерел

1. Гриньова, В. М. Педагогічна майстерність учителя : навч. посіб. / за ред. В. М. Гриньової, С.Т. Золотухіної. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – Харків : «ОБС», 2006. – 224 с.
2. Кайдалова, Л. Г. Педагогічна майстерність викладача : навч. посіб. / Л. Г. Кайдалова, Н. Б. Щокіна, Т. Ю. Вахрушева. – Харків : Вид-во НФаУ, 2009. – 140 с.
3. Педагогічна майстерність : підруч. / І. А. Зязюна, Л. В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос [та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. – 3-тє вид., допов. і переробл. – Київ : СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
4. Педагогическая энциклопедия / под. ред. И. А. Каирова, Ф. Н. Петрова. – Москва : Советская энциклопедия, 1966. – 880 с.
5. Рувинский, Л. И. Учителю о педагогической технике / Л. И. Рувинский. – Москва : Просвещение, 1989. – 335 с.
6. Теслюк, В. М. Основи педагогічної майстерності викладача вищої школи : підруч. / В.М. Теслюк. – Київ : Вид-во Ліра-К, 2015. – 340 с.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу : 2.01.2016

Теслюк В. М., Лукерченко Т. П. Дослідження сутності педагогічної техніки та її компонентної структури.

А Исследуется один из элементов педагогического мастерства – педагогическая техника. Освещены взгляды разных учёных относительно содержания понятия «педагогическая техника». Определена компонентная структура исследуемой дефиниции.

Ключевые слова: педагогическая техника, педагогическое мастерство, внешняя и внутренняя техники.

Teslyuk V. M., Lukerchenko T. P. Research of educational technology essence and its component structure.

С The article examines one element of pedagogical skills - pedagogical technique. It deals with the views of different scholars on the content of the concept of «pedagogical technique». The structure of the investigated component definition is determined.

Key words: pedagogical technique, pedagogical skills, foreign and domestic technology.